

EGY MAJDNEM ELFELEJTETT KUTYAJAJTA: AZ ERDÉLYI KOPÓ

dr. Fodor Tamás

A legtöbb ember jól ismeri a leggyakoribb magyar kutyafajtákat: a pulit, a pumit, a kuvaszt, a komondort és a zsemlyesárga magyar vizslát. Már kevesebben ismerik a mudit, drótszőrű magyar vizslát és a magyar agarat, még kevesebben az erdélyi kopót.

Egyik legrégebb kutyafajtánk, az elmúlt századok hegyvidéki nagyvad vadászatainál legjobban bevált kutya. A hazai kynológiai szakirodalom egészen a legutóbbi időnkig mostohán bánt vele. Szerencsére hazai vadászaink már a múlt században megörökítették az erdélyi kopó kiváló képességeit vadászkönyvekben és vadászlapokban.

Számos, évezredes hagyományokkal rendelkező vadászati mód felett eljárt az idő: a solymászat valamikor egyik legjelentősebb vadászati mód volt – manapság sem vadgazdálkodási, sem természetvédelmi okokból nem üzhető, az agarászat és a régi értelemben vett kopózás sem engedhető meg a mai vadgazdálkodásban, mivel a vadállomány zaklatásával jelentős károkat okozna.

Azonban a mai kor emberének törekednie kell arra, hogy keresse azokat a lehetőségeket, hogyan tudja beleilleszteni az agarakat, kopókat a jelen korba, ne engedje veszni őket, kiváltképpen, ha ősi magyar fajtákról van szó. Műemlékeink megmentésére milliókat költünk, kötelességünk óvni élő, de ritkuló nemzeti kincseinket is.

A honfoglaló magyarok nemcsak pásztorkutyákat, hanem keleti jellegű vadászebeket is hoztak magukkal. A keleti pusztákon elterjedt vadászati mód volt a lovas – kutyás vadászat. A lovas vadászok egyaránt használtak agarat és kopó jellegű kutyákat.

A kopó a legrégebb vadászkutya típus, jellegzetes hajtókutya. Természetes ösztönüknek engedelmeskedve kitartóan nyomkövetik a vadat

és élénk ugatással üldözik, hajtják. A történelmi időkben, a mai modern vadászfegyverek megjelenéséig jelentős volt a szerepük a vadászaton - főleg a nagyvad hajsolásában - mivel kitűnően felhajtották, terelték és állították a vadász megérkezéséig a vadat. A nagyvad visszaszorulásával és a vadászati módok megváltozásával egyre jobban háttérbe kerültek a kopók. Angliában a nagyvad kipusztulása után a sportszenvedélybe kapcsolták be a hajtókutyákat: kopókkal üzették a rókat s a vadászok lóháton, akadályokat ugratva követték. Itt már elsődleges szerepet töltött be a sportszenvedély, a lovasvágta, és csak másodlagos szerepet töltött be a vad. Franciaországban a kopózásnál viszont megmaradt a vadászjelleg: első volt a vadászat s a lovaglás itt szőtt másodlagos szerepet.

Az egyes területeken évezredekken át kialakult és használt kopók szolgáltak az utóbbi évszázadokban kitenyésztett számos vadászkutyafajta alapjául. Így a vizslafajták, tacsók, valamint a véregek ősei is kopók voltak. Ezek az ókori és középkori kopók korántsem voltak egységes típusúak, a mai értelemben vett fajtajelleggel bíró kutyák. Létüket egyedül a használhatóság szabta meg. Természetesen voltak törekvések, hogy küllemre hasonlókat tenyészessenek, azonban a küllemet is inkább a használat és környezet alakította, mint a tenyésztői munka.

Az erdélyi kopó eredete szorosan összefügg a magyar vizsla történetével, amelyet Standeisky Andor dolgozott fel eddig még sajnos kiadatlan könyvében.

A nyugati vizslafajták az Ibériai félszigeten az ott kialakult kopótól veszik eredetüket, míg a több mint kétévezreddel ezelőtt a Kárpát-medencét és a Balkánt meghódító kelták saját kopóikat hozták magukkal. Ebből a kétezer évvel ezelőtt használt kelta kopóból alakultak ki a Balkán félsziget jellegzetes kopófajtai, valamint a Kárpát-medence sajátos természeti és vadászati viszonyai között létrejött egy jellegzetes kopófajta is.

A Kárpát-medence növény és állatföldrajzi viszonyai kétezer évvel ezelőtt lényegesen különböztek a mai állapotoktól: hatalmas kiterjedésű mocsarak, Duna- és Tisza-ágak szabdalják szét az Alföldet, melyre a hegységekből mélyen lehúzódott az erdő is. A vad felverése és elejtése a növénytársulásban csak kutyák segítségével volt lehetséges. A keletről érkező magyarság keleti jellegű hajtó-vadászkutyái kereszteződtek a Kárpát-medencében talált őshonos kopófajtával. A honfoglalás után a földművelés és fakitermelés mind jobban átalakította az Alföldet. Eltűnt az erdő és a sík területekről mindjobban visszahúzódott a vad a hegyvidéki erdőkbe. Természetes, hogy a kopózás is a vaddal együtt a hegyekbe szorult.

Az Alföldön maradt kopókból a középkor vége felé kialakultak a magyarság fürjészvizslái, melyek a mai sárga magyar vizsla tulajdonképeni ősei. Az erdélyi hegyek között folyt tovább a kopózás. Az erdélyi magyarság konzervatizmusa, idegenkedése a nyugati vadász módszerektől és az idegen vadász kutyáktól tisztán, fajtakeveredéstől mentesen megőrizte ősi alakjában a hegyvidéki tájhoz alkalmazkodott fekete-sárga kopót. Ez külső megjelenésében nagyon sok közös vonást mutat távoli rokonaival, a Balkán félsziget hegyei között élő, ugyancsak fajtakeveredéstől mentesen fennmaradt illyr és albán kopókkal.

Egyes régi feljegyzések magyar kopó néven is említik. A kopózást előszeretettel üzték a magyar előkelőségek. Mátyás király nemcsak az erdélyi és felvidéki hegyek között vadászott velük, hanem a Pilisben is. Kedvenc sportja volt a Rákócziaknak, Bethleneknek a kopózás.

Természetes, hogy az erdélyi kopónál sem a küllemi egyöntetűség volt a cél akkortájt, hanem a használhatóság. Míg a nyugat-európai területeken, elsősorban Angliában a XVIII-XIX. században már külső formában is magas követelményeket kívántak meg a tenyésztők, addig Közép-Európában csak a XIX. század második felében kezdődött meg a helyi fajták formatenyésztése. Ez egyaránt vonatkozik a német vizslára, vérebre és a magyar pásztorkutyákra is.

A XIX. század folyamán az angol telivérrel együtt elkerült hazánkba a falkasport és vele együtt az angol kopó, a foxhound is. Az angol kopófalkákkal elsősorban Magyarország alföldi és dunántúli területein hódoltak a főurak, majd a katonatisztek is a falkasportnak.

A köztudatban, de a legtöbb vadász előtt is a kopózás úgy maradt meg, mint lovaglással sportként üzött falkavadászat, amely valóban nyugtalanítja, zavarja a vadállományt. Az ősi kopózás emléke, amikor a gyakoros vadászra a kutyák ráhajtják a vadat, elhalványult, s szinte teljesen a feledés homályába veszett. Egyedül a hegyek között élt tovább a hagyományos kopózás. Erdődy Rudolf, a magyar kopózás krónikása a "Magyar kopófalkák és falkászok" című könyvében és a "Magyar lósport és lótenyésztésben kifejezetten elkülöníti a magyar kopókat az angol kopóktól:

"Erdélyben egy angol úr, John Paget, ki itt telepedett le és erdélyi nemes indigena lett, valamint báró Wesselényi Ferenc 1842-ben, eredetileg puskavadászaton használt fekete kopókkal vadásztak Kolozsvár körül sok fáradtságába került, míg a lovakkal szemben félénk, szófogadatlan és egyébként is formátlan erdélyi kopókkal valamilyen sportot tudtak nyújtani."

"A Kolozsvári Falka 1867 végén feloszlott. Ezzel azonban nem akadt meg az erdélyi falkászás, mert a következő évben, 1868-ban Szilvássy Miklós birtoka, Hadrév lett új, kedvelt központtá, hol a házigazda magyar kopói mögött vágatnak az erdélyi falkászok."

"1876-ban Jósika Andor és Gyula bárók Várfalván magyar kopókból álló falkát tartanak és ugyanakkor Mező-Sámsondon Bethlen István és Teleki Géza grófok magyar és angol kopókkal kezdenek vadászni."

A fenti idézetekből kitűnik, hogy az erdélyi kopó elterjedt fajta volt, azonban még nem rendelkezett olyan egyöntetű külsővel, mint az angol rókakopó /foxhound/. Ez azonban a XIX. század 30-as éveiben a kontinensen egyáltalán nem kirívó eset, hisz a tulajdonképpeni fajtatenyész-

tés csak ezután indult meg az angol minta alapján. A "Vadász és Versenylap" 1877-ben tudósítást közöl gróf Zichy János erdélyi kopófal-kájáról, amely 5 pár tisztavérű magyar kopóból áll. A tisztavérű jelző itt nagyon fontos, mert azt mutatja, hogy az erdélyi kopó esetében ekkor már ügyeltek a tenyésztés szakszerűségére, a tisztavérű tenyésztésre.

Pfeifer Ferdinánd "Falkavadászatok és akadályversenysport" című könyvében 1922-ben így ír:

"Nálunk, Magyarországon a régi idők kopóvadászatai ugyanolyanok voltak, mint a most is még - némely erdős, hegyes vidéken - szokásos, magyar kopókkal való vadászatok. Ezen vadászat abból áll, hogy a kopók a vadat úgy hajtják, hogy az arra fut, ahol a vadász fegyverrel kezében várja /régen nyilakkal, vagy lándzsával, később puskával/ de természetesen a vadásznak is tudnia kell, hogy hol van az a hely, merre ez megtörténhetik, hogy hol kell a vadat elállni, honnan várni, stb. szintúgy, hogy hol kell a kopókat beereszteni a sűrűbe, stb., A régi vadászok kopófal-kái ilyen értelemben vadásztak."

"..... az 1830-as években Erdélyben egy társaság, Paget János úr vezetésével, megpróbálta a mai értelemben vett falkavadászatokat erdélyi eredetű magyar fekete kopókkal, melyek különösen csak a puskavadászatokra valók, erdős vidéken."

A sorokból kitűnik, hogy az erdélyi kopót másként használták, az új angol divat, a falkavadászat céljára kevésbé voltak alkalmasak, mint ezt az előbbi szerző írja: "Mint tudom, egy-két ősön át mégis meglehetősen sikerrel folytak a vadászatok ezen kopókkal is."

A magyar vadászok évezredes vadászszokásai számára idegen volt az angolos divat, a falkakopósport, vadászkutyaik, kopóik számára is inkább a hegyvidéki erdőkben kialakult ősi gyalogos vadászati mód maradt a kedveltebb.

Hönig István 1889-ben kiadott "Vadászati Műszótár" c. munkája leírja nemcsak a magyar kopót, hanem az ősi kopózást is, megőrizve ennek a letűnő vadászati módnak a szakkifejezéseit:

"Középnagy, rendszeren fekete, feketebarna vagy vörhenyes színű eb faj sárga színű végtagokkal, néha fehérén tarkázva, fehér mellel; feje hosszukás, elül hegyes, fülei hosszúak.

... A kopókat mindenekelőtt füzérre, továbbá kürtre kell szoktatni, ami úgy történik, hogy etetés előtt gazdájuk vagy megbízott embere - mindenkor egyforma módon gyülekezőt fúj /három megtört hosszú, több rövid szakadozott hangot, melyet újból három megtört vontatott hang követ/; e kürtjelre a kopók azután a vadászaton is összegyűjtetnek s aztán némit az elejtett vadból vagy egyéb ennivalóból kapzsira kapnak. Mihelyt a kopó vad nyomára akad, elrivallja /elnyiffantja/ magát, rivall, azaz különös hangon, inkább szakadottat vonit, mint csahol, aztán hajt, azaz folytonosan csaholva tova iramodik a vad szimatján, amíg ez utóbbi cselt vet /kétszer-háromszor, de gyakrabban is körbe fut s aztán 2-3 hatalmas ugrással rendszeren más irányba folytatja menekülését/; ekkor a kopók elhallgatnak, azaz megszűnnek csaholni: megakadt a hajtás - míg a vezér kopó, a legjobb, legserényebb köztük, a nyom folytatására akadván, a szimatot újból felveszi és új rivallás után tova hajt; társai vig csaholással követik. Midőn a kopók vadnyomra találván, a hajtást teljes erőből és szenvedéllyel megkezdik, azt mondjuk: felvették a nyomot; ha a vad lövésre hajtatik, lövésre hozták, ha a vad félre- vagy visszafelé törve elhajtatik: el- vagy levítették a kopók. Midőn a vadászvonalból vagy a meghajtott területből kihajtott vad - természetes szokásánál fogva - a kopók előtt megfordul, azaz oda visszaigyekszik, a honnan felzavartatott, azt mondjuk: a kopók megfordították, visszahozták. Az oly kopót, mely a lőtt vad mellett állva, azt a többi kopótól megóvjá, védőnek, az olyat, a mely a többi kopóval nem törődve, önmagára szeret keresni és hajtani, tréfásan kalandornak, kajtárnak, az olyat mely hideg nyomon is csahol - a mi különben nagy hiba - csahosnak nevezzük."

Az erdélyi kopó fajtaleírását a kynológiai szakkönyvek elhanyagolták, bennük utalás sem maradt fenn. A vadászok viszont értékelték kitűnő képességeit. A neves ornitológus és vadász, Czynk Ede tollából maradt fent az első részletes leírása és használata az erdélyi kopónak. 1901-ben, a Klagenfurtban megjelenő Waidmannsheil című lapban fényképeket közölve leírja az erdélyi kopót és használatát.

Balkay Adolf: "A szarvas és vadászata" című könyvében maradt fent a legrészletesebb leírás a századforduló idejéből:

"Mielőtt azonban a kopózás megbeszéléséhez fognánk, szenteljünk néhány szót annak a sajnosan már kivészőben lévő, izmos, kitartó, értelmes és bátor ebajtának, melyet a kynológusok "csztrák kopó" neve alatt ismernek, de a melyet én - minthogy ez a kopófaj egész Magyarország területén el volt terjedve, és mert nemcsak nálunk, de Erdélyben, Horvátországban, sőt Boszniában is a kopó neve alatt ősidőktől fogva csakis ezt a fajt ismerték és a kopózásra kizárólag ezt használták, holott Európa minden más országában, Ausztriát is ide számítva, más kopókat vagy legalább is keverve más fajtákat is használtak - joggal tartok és nevezek "magyar kopónak".

"A magyar kopó faj jellegei a következők:

Középmagasságu, izmos, ruganyos, nyulánk termet; szeme tiszta, legtöbbször barna; szemöldöke erős. Tekintete okos és komoly. Feje közép nagyságu, koponyacsontja széles, orra felé egyenletesen keskenyedik; orrcsontja egyenes, homlokcsontja lassan emelkedő. Füle közép nagyságu, nem széles, alul gömbölyű. Nyaka erőteljes, a szügye felé szélesedő, lebernyéje nincs. Szügye széles, mellkasa mély, vékonya karcsu. Farka hosszú, tövénél erős, egyenletesen vékonyodó, de nem hegyes, kissé hajlott, durva szőrű; rendszeren hajlottan, lógatva, keresés és hajtás közben felemelve és kiegyenesítve hordja. Háta kissé hajlott, fara gyengén csapott. Lábai izmosak. Egyenesek, közép magasságuak; a lábfej széles és egyenes. Szőre rövid, sima, sűrű és selyemfényű; színe fekete, rozsdabarna vagy sárga foltokkal a lábán, száján és a szemén. A fehér szín csakis mint jel, és pedig a homlokon mint

csillag, a szügyén mint sáv, és a lába fején mint keztyű fordulnat elő. Fogazata erőteljes, egymásra illő, jól kifejlődött erős agyarakkal."

Ezek a sorok 1903-ban íródtak. Mindennél beszédesebben bizonyítják ennek a fajtának létezését. Az erdélyi kopót széles körben ismerték: hosszú éveken át a Dunántúlon is sikeresen vadásztak vele. Szimata lényegesen jobb volt, mint a nyugati kopófajtáké, azonban lovas falkavadászatra nehezen lehetett betörni őket. Teljesen más stílusban vadásztak, s többnyire eredményesebben is. Egykorú leírások szerint, míg az angol kopók 25-50 perces hajtás után, az erdélyi kopók 8-10 perc hajtás után fogták el a nyulat.

Az erdélyi kopó sebessége közel állt az agáréhoz. Jó orra segítségével hamar rátalált a vadra s azt agárszerű sebes hajtással levette a lábáról. Természete az eredményes, gyors vadászatra ösztönözte. Ezzel a gyors munkával szinte elrontották a lovas vadászok örömét. Ez a magyarázata annak, hogy a falkasport hívei nem keresztelték az angol és erdélyi kopókat.

Sok éven át elveszettek, kipusztultnak hittük ezt a fajtát. A Nimród Vadászújság első évfolyamaiban fel-fel bukkan az erdélyi kopó, utána hosszú évekig semmi híradás nem található róla. Az 1940-es években a "Vadászkutya" szaklap hasábjain újból írnak az erdélyi kopó erényeiről. A "Vadászati útmutató" 1942-ben megjelent kötete részletesen foglalkozik az erdélyi kopóval, kiemelve, hogy a Kárpátokban milyen kitűnő vadászeb, főleg a ragadozók vadászatában.

1957-ben V. Cotta könyvében "Vadgazdálkodás és pisztrángtenyésztés" /Bukarest, 1957/ említi a kopókat, de nem önálló fajtaként: "A leggyakrabban olyan kopóval találkozunk, amelynek háta fekete, fényes pofája rozsdabarna, melle és a farka hegye fehér. Régen a Kárpátokban, különösen az Olt és a Prahova között vadászó parasztok használták. Erdélyben világosabb színű, bizcnyára elkorcsosodott kopók vannak, amelyek azonban megőrizték a mellükön és a farkuk hegyén a fehér színt."

A kopózás megszűnésével sokáig úgy tűnt, hogy elvesznek a kopók is. E sorok írója azonban rátalált néhány fajtatiszta egyedre, s először 1968-ban a fővárosi Állat- és Növénykert részére szerzett két példányt. 1970-ben újabb tisztavérű erdélyi kopókat sikerült találni s ezekből az Agárdi Állami Gazdaság létesített tenyészetet. A néhány esztendeje megalkották a magyar fajtastandardot és a történelmi adatok nyomán a Nemzetközi Kynológiai Szövetség /Federation Cynologique Internationale/ önálló, ősi magyar fajtának ismerte el.

Régebben két változatban tenyésztették: az erdei vadászatnál kedvelt fekete-sárga-fehér színű hosszú lábú erdélyi kopó marmagassága 55-65 cm, a hegyekben használt barnás-vörös és fehér színű rövidlábú erdélyi kopóé 45-55 cm. Az erdélyi kopó két típusa között kialakult egy középnagy típus, amely színezetben a hosszulábú erdélyi kopó fekete alapszínét, fehér mell és lábfoltoit, sárgás szem jegyét, pofaszőrzetét és lábát örökíti.

A ma tenyésztett középnagy erdélyi kopó marmagassága 50-60 cm. Megjelenésében tipikus kopó, nemesen száraz, arányos fejjel, izmos törzsszel, végtagokkal. Farkát nyugalmi állapotban combjához simultan hordja, alsó harmada felfelé hajló, futás közben gyakran háta fölé kunkorítja. Szőrzete sűrű rövid, erős, fényes testhez simuló, de hosszabb mint a többi rövidszőrű fajtáé, tapintása durva. Az erdélyi kopó alapszíne fekete. A szembolton, pofatájékon, a mellen és a lábakon, valamint a fark alatt rozsdásvörös, sárgás színű. A fehér szín előfordulhat a homlokon, mint csillag, a nyakon és mellen mint folt vagy csík, a lábvégeken, mint keztyű, valamint a farokvégen.

Kitűnő tulajdonságai miatt a szlovákiai és lengyel vadászok felhasználták a XX. század első felében saját kopófajtaik kinemesítésére. A szlovákiai vadászok által tenyésztett, fekete-sárga szlovák kopó sok rokonnak mutat az erdélyi kopóval, azonban kisebb nála, 40-50 cm magas. Harcos természetű vadászeb, amely különösen a nagy ragadozók vadászatánál vált be. Jelenleg már jelentős mennyiségű törzskönyvezett példányt tartanak nyilván.

A Magyar Ebtenyésztők Országos Egyesülete felkarolta az erdélyi kopó-tenyésztést: díjtalanul törzskönyvezi a fajtajellegnek megfelelő egyedeket és kiállításokon sem kell nevezési díjat fizetni értük. Kedves, hűséges, ragaszkodó természetű kutya.

Az erdélyi kopó beillesztése a hazai vadgazdálkodásba lehetséges. A magyar vadgazdálkodás nagy problémája a vaddisznó. Eredményes vadászatnál nélkülözhetetlen a jó vaddisznós kutya. Erre a célra kiválóan alkalmas az erdélyi kopó. Szívóssága, kemény harcossága és fürgesége, évszázados erdei vadászatokban kialakult tapasztalata révén – mint ezt már a gyakorlat is bebizonyította – kitűnő vaddisznós kutyát lehet belőlük nevelni, természetesen megfelelő bevezetés után. Elterjesztése révén fontos szerephez juthat a vaddisznó vadászatánál, egyúttal a majdnem elfelejtett erdélyi kopókat is megmentjük a magyar kynológia számára.